

Beszélgetés Miroslav Michela szlovák történésszel

„...úgy éreztem, az úgynevezett pozitivisták történelemírás már nem ad annyt, amit szeretnék kihozni ebből a munkából”

Miroslav Michela (1978) szlovák történész, a prágai Károly Egyetem Bölcsészkarának oktatója és a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének a munkatársa. Elsősorban Csehszlovákia történetével, emlékezetpolitikai kérdésekkel és a populáris kultúrával foglalkozik. Fontosabb művei: Pod heslom integrity. Slovenská otázka v politike Maďarska 1918–1921 (Az integritás jelszava alatt. Szlovák kérdés Magyarország politikájában 1918–1921) (2009), Trianon labirintusaiban: történelem, emlékezetpolitika és párhuzamos történetek Szlovákiában és Magyarországon (2016), Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu (társszerkesztők: Dagmar Hájková, Pavel Horák, Vojtěch Kessler, 2018.), Dělej něco! České a slovenské fanziny a budování alternativních scén (társszerzők: Jan Lomíček–Karel Šíma, 2021.).

Magyar nyelven beszélgetünk. Szlovák történészként honnan ered a magyar nyelvtudásod?

Komáromból származom, ott a magyar nyelv általános. Az én családban is voltak olyanok, akikkel csak magyarul tudtam beszélni. Én magam teljesen szlovákul szocializálódtam, szlovák iskolákba jártam. Otthon a szüleimmel is szlovákul beszéltem, bár apu magyar családból származott, de már ő is főleg szlovákul szocializálódott. A dédmama viszont egyáltalán nem tudott szlovákul, a keresztapámmal pedig, amikor kisgyerekek voltunk, megbeszéltük, hogy vele csak magyarul beszélünk. Így tanultam meg magyarul. Igazából azonban csak a PhD tanulmányaim idején kezdtem magyarul többet és jobban beszélni és főleg olvasni. Nagyon fontos volt számomra az is, hogy Budapesten kezdtem el kutatni és konzultálni. Azelőtt inkább a gútai konyhanyelvet beszéltem, aztán persze javult a helyzet.

Komárom szlovákiai város az államhatáron, de erősen magyar érzelmű város, ahol nagyon sok szimbolikus játszma játszódik le magyarok és szlovákok között. Sőt Komárom megjelenik az össz-szlovákiai szimbolikus térben is, mint egy olyan város, ahol folyamatos harc van a szlovákok és a magyarok között: szobrokat állít az egyik vagy a másik oldal, és így tovább. Milyen volt egy ilyen városban szlovákként felnőni, hogyan hatott mindez rád?

Az elején ez normális volt számomra, mivel ebben nőttem fel, ez volt a természetes közeg, s ahogy említettem, főleg szlovák nyelvű társaságban, szlovák gyerekek között mozogtam. De közben voltak ott magyarok is, akik szlovák iskolába jártak, vagy már az óvodában is, így persze tudtam, hogy itt szlovákok és magyarok is élnek. Ugyanakkor mi, szlovák gyerekek voltunk a „mi”, a magyarok voltak a „mások”. Ebben nőttem fel, az óvodától kezdve, hiszen

a gyerekek is aszerint barátkoznak, hogy ki milyen nyelven beszél. A szlovák gyerekek szlovák iskolákba mentek tovább, azokkal találkoztam, a magyar gyerekekkel pedig már nem annyira. Azután a nyolcvanas évek végén vagy inkább már a kilencvenes évek elején, és speciálisan a mečiari időszakban elkezdődött a nacionalista konfliktusok időszaka Komáromban, ami engem kellemetlenül érintett. Voltak mindennapi kis incidensek, nem a nagy politikai dolgokra gondolok: magyar himnusz egy magyar iskolában vagy mindenféle szoborállítás, ha még nem is volt ez olyan gyakori. De arra is emlékszem, hogy az emberek elkezdtek kellemetlenül viselkedni egymással, csak azért, mert a másik magyarul vagy szlovákul beszélt. Számomra ez nagyon kellemetlen volt. Abszolút szlovák kötődésem volt, teljes mértékben szlováknak éreztem magamat, ha beszéltem is magyarul, és volt azért elég sok magyar barátom vagy ismerősöm. Veszélyként éreztem, ami felé ez a közeg haladt. Nagyon negatív emlékeim vannak erről.

Gimnáziumi tanulmányaidat a komáromi szlovák gimnáziumban végezted, ami tulajdonképpen egy telken áll a magyar gimnáziummal, csak hátat fordítanak egymásnak. Hogy emlékszel, volt bármiféle kapcsolatok a magyar gimnazistákkal?

Sokat jártunk a magyar telekre, étkezni, meg futni, de amúgy nem nagyon találkoztunk magyar diákokkal. Én már ismertem néhány velem egyidős embert onnan, máig barátok vagyunk, de őket máshol ismertem meg. A két gimnázium teljesen elkülönülve működött, nem tudok róla, hogy valami erősebb kapcsolat lett volna köztük.

Ez a tipikus esete annak, amikor párhuzamos világok vannak egymás mellett. Azt hisszük, hogy multikulturális világok vannak, de valójában párhuzamos világok azok. A gimnáziumból a pozsonyi Comenius Egyetem Pedagógia Karára mentél történelem, polgári nevelés, etika szakpárosításra. Ez nem olyan szak, ami eleve történészeket nevelt volna. Mennyire akartál már ekkor történész lenni, és mennyire befolyásolt téged az a közeg, amiből jöttél, abban, hogy a történelmet válaszd alapszakként?

Azon a nyáron, amikor ötödikes lettem volna az általános iskolában, már előre elolvastam a történelem tankönyvet. Engem már 1989-ben vagy 1988-ban is nagyon érdekelt a történelem, és szerettem volna történész lenni. A történelmet tehát azért választottam, mert kiskorom óta érdekelt, nem éreztem, hogy ez azért lenne fontos, mert ilyen közegből jövök. Szlovák–magyar témákkal nem nagyon foglalkoztam, nem érdeklődtem ez iránt.

Voltak az egyetemen olyan tanárok, akik megerősítettek abban, hogy neked erőteljesen kell foglalkoznod a történelemmel, hogy kutató történész legyél?

Kaptam efféle impulzusokat, de amúgy nem sokat. Majdnem a tanulmányaim végéig azt hittem, tanár leszek. Csak az utolsó év volt, amikor kutatni kezdtem, a szakdolgozat írása kapcsán. Az volt az igazi impulzus. Az egyetemet 1997-ben kezdtem, és 2002-ben fejeztem be. 2001 körül ismertem fel, hogy nem elég, hogy olvasok, meg könyveket veszek, de érdemes levéltárakba járni és speciális könyvtárakba, és ott új tudást nyerni. Ez volt az, ami megfogott. És konzultációra kezdtem járni különféle történészekhez. A szlovák fasiszta mozgalom érdekelt, már a '20-as évekbeli és azután a '30–40-es évekbeli. Nagyon sok irodalmat, újságokat, sok levéltári anyagot gyűjtöttem. Közben persze ott volt Róbert Letz,¹ akinél a szak-

¹ Letz, Róbert (1967), szlovák történészprofesszor, aki elsősorban a 20. századi szlovák politika-, egyház- és kultúrtörténettel foglalkozik. A pozsonyi Comenius Egyetem Pedagógiai Karának az oktatója. A Tiso-féle szlovák állammal kapcsolatos véleménye ugyan nincs teljes összhangban a szlovák akadémiai történetírás fő sodrával, de szakmai elfogadottsága ennek ellenére erős.

dolgozatomat írtam. Az egyetemen ő volt az, aki folyamatosan levéltárakba járt. Motivált, hogy láttam, majdnem mindennap ott ül. És fontos elmondani, hogy mielőtt egyetemre kerültem, találkoztam Priska Ratimorskával,² aki a gimnáziumban egy évig tanított bennünket, a római birodalmat és hasonló témákat. Ő más volt, mint a többi hagyományos tanár, egyetemi oktató volt és archeológus, és az, ahogy dolgozott velünk, nagyon tetszett. Azután egy évig jártam konzultációkra Priskához, sokat tanultam tőle, főleg az ókorról. 20. századdal nem nagyon foglalkoztunk, pedig az érdekelt mindig a legjobban. Egyszerűen igazából az egyetem végén jött a fordulópontra számomra, amikor minden nap nagyon sok órát ültem vagy levéltárban, vagy könyvtárban. Nagyon sokat dolgoztam.

Azt mondtad, hogy a szlovák fasizmus érdekelt. De amikor felvételt nyertél a Szlovák Tudományos Akadémia történész doktori iskolájába, a témád a szlovák kérdés volt Magyarországon politikájában 1919 és 1927 között, tehát nagyjából Trianontól a Rothermere-akcióig, mégpedig Ladislav Deák³ témavezetésével. Hogy kerültél a fasizmustól ehhez a témához, és hogyan kerültél pontosan Deákhoz, aki mindenképp egyik nagy alakja a szlovák történetírásnak, bár nekünk, magyaroknak némileg negatív a véleményünk róla.

Ez abszolút véletlen volt. Én a második világháborúval szerettem volna foglalkozni, a szlovák–horvát kapcsolatokkal. Akkor már kutatási eredményeim is voltak. Azaz a beadott projektem nem magyarokról szólt. Deákot persze személyesen nem ismertem, csak olvastam egy-két könyvét. Inkább Ivan Kamenecel⁴ volt kapcsolatom és másokkal. Szlovák specializációra akartam menni, mivel a szlovák állam érdekelt, de átraktak az egyetemes történelemre, amiről csak a felvételin értesültem. Ott volt valaki, aki jobb volt nálam, főleg a nyelvtudása, azt vették fel, de végül nem iratkozott be. Ezért felhívtak, hogy Miroslav, maga beszél magyarul, nem szeretne magyar témával foglalkozni? Ez a téma abban az időben számomra inkább tabu volt. Nem azért, mert nem érdekelt, olvastam róla, de nem akartam ezzel foglalkozni, úgy éreztem, ez nem nekem való. De igent mondtam, mivel történész akartam lenni. Azt gondoltam, megcsinálom ezt a témát, közben pedig folytatom majd a háborús témát is, és akkor miért ne. Így lehettem történész.

Ladislav Deák nagyon fontos munkát végzett, főleg a forrásfeltárásban, az első bécsi döntés dokumentumtárát ő állította össze, de azt látom, nagyon erős preconcepciókkal dolgozott. Milyen volt vele a viszonyod? Ha jól tudom, ő is magyar–szlovák közegeből jött, valószínűleg ebből is származtak az előítéletei. Mennyire látta benned az utódját, aki majd tovább viszi, amit ő csinált?

Nagyon korrekt volt a kapcsolatunk, folyamatosan konzultáltunk, minden héten, mindig reggel, ő nagyon korán járt be. Az elején mindig megkérdezte, hogy mi újság, miket kutattam,

---

² Ratimorská, Priska (Ratimorsky Piroška, 1944), szlovák régész. Hosszú időn át a komáromi Duna Menti Múzeum munkatársa volt, és kilencvenes években a nyitrai Konstantín Filozóf Egyetem Filozófiai Karának Régészeti Tanszékén tanított. Jelentős eredményekkel rendelkezik a bal parti Komárom és környékének római kori és kelta emlékeinek feltárásában.

³ Deák, Ladislav (1931–2011) szlovák történész. Hosszú ideig a Szlovák Tudományos Akadémia szocialista országokkal foglalkozó intézetében, 1980-as évektől pedig az Akadémia Történettudományi Intézetében dolgozott. Elsősorban a két világháború közötti időszakokkal, azon belül is a szlovák–magyar kapcsolatokkal foglalkozott. Három kötetben adta ki az első bécsi döntéssel és annak következményeivel kapcsolatos levéltári forrásokat.

⁴ Kamenec, Ivan (1938), szlovák történész, az Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének a munkatársa volt. Elsősorban a Tiso-féle szlovák álammal és a szlovákiai holokauszttal foglalkozik. Több jelentős nemzetközi és szlovákiai tudományos díj birtokosa.

mert én nagyon-nagyon keményen dolgoztam ebben az időben, mindennap levéltár, aztán a könyvtár, tíz-tizenkét órát naponta, és mindig volt valami új. Elmondtam a magamét, utána ő is elmondta a magáét, még ő is kutatott. Forrásokról, emberekről, historiográfiáról beszélünk, és aztán jött még egy félóra, áttértünk az Orbán-i Magyarországra vagy a '30-as, '40-es évekre, és akkor már a magáét mondta.

Mennyire volt elégedett a munkáddal? Ezt az időszakot a 2009-ben megjelent könyved zárta le. Azt gondolom, hogy nyelvezetében, ahogy erről a kérdésről beszéltél, az teljesen más volt, mint Deák felfogása.

Mindenképpen el kell mondani, hogy Deák nagyon támogatott mindenféle primér kutatásban. Nagyon sokat jártam a Szlovák Nemzeti Levéltárba, s nagyon támogatott, hogy Magyarországra menjek kutatni. De végül már úgy gondolhatta, túl sokat járok oda, és azt mondta, azért Prágába is kell mennem, úgy gondolhatta, meg kell ismernem a csehszlovák nézőpontot is. Ez nem volt egyszerű, de ő segített ahhoz, hogy Csehországba kerüljek egy hónapra. Személyesen elment az intézet igazgatójához, Valerián Bystrickýhez⁵ ennek érdekében. Bystrický jó barátja volt, de akkor már eltért a koncepciójuk, Deák már túlságosan nacionalista volt.

Amikor megírtam a disszertációt, szerintem Deák elégedett volt velem. De amikor megírtam a könyvet, ami a disszertációm első fele, Deák azt mondta Bystrickýnek, hogy ezt nem szabad kiadni. Erről én akkoriban nem tudtam. Beszéltem vele a könyvről, elmondtam, hogy én így látom stb. Normálisan elbeszélgettünk, ő is elmondta, hogy vannak dolgok, amik neki nem tetszenek, ennyit tudtam.

Azután sokkalta kevesebbet találkoztunk, nemcsak azért, mert azért a viszony is más volt már, de Deák már nem nagyon járt az intézetbe. De ott volt még közben ez a Spišiák-féle⁶ könyv, ahol még együttműködtünk, azaz Bystrický, Deák és én.⁷ Volt egy 1200 oldalas kézirat, nekünk kellett lerövidíteni.

Az, hogy ilyen munkát végzel a Történettudományi Intézetben, azt is jelentette, hogy ott veled komolyan számoltak. Mennyire volt magától értetődő, hogy Te, miután elvégezted a doktori iskolát, ott maradsz belső munkatársként?

Az is volt, meg nem is. 2002-ben, amikor doktoranduszként kezdtem, az intézetben olyan időszak kezdődött, amikor végre több doktoranduszt vettek fel. Azelőtt az intézeti munkatársak átlagéletkora hatvan év körüli volt. Bystrický elégedett volt velem, én azelőtt is nagyon aktív voltam, több publikációm jelent meg, konferenciákat is szerveztem, dolgoztam azért, hogy történész legyek. Bystrický támogatott engem, meg a többi fiatal is, és neki nagyon tetszett a könyvem.

Azt várták tőled az intézetben, hogy Te váltod Deákot, és viszed tovább a magyar témákat. Ehhez képest mintha tudatosan kezdte volna elfordulni a direkt politikátörténeti témáktól, s inkább a történelmi emlékezet kérdései felé fordultál. Az első feltűnő jele az volt ennek, amit Demmel Józseffel közösen írtatok a komáromi Tuba János alakjáról. Az ünnepek, a történelmi emlékezet, a szimbolikus politikálás kezdett érdekelni. Én ezt tudatos váltásnak

⁵ Bystrický, Valerián (1936–2017), szlovák történész, 1998-tól 2006-ig a Történettudományi Intézet igazgatója volt. Elsősorban a két háború közötti Balkánnal és Csehszlovákiával foglalkozott.

⁶ Ján Spišiák (1901–1981) szlovák jogász, aki 1939 és 1945 között a Szlovák Állam követe volt Magyarországon.

⁷ Spišiák, Ján: *Spomienky z Budapešti 1939–1944*. Miroslav Michela (szerk.), Slovak Academic Press, s. r. o., 2010.

érezem, hogy azt láttad, hogy a politikatörténeti témákban nem lehet előre lépni, hanem más irányból akarod megközelíteni a múltat.

Abszolút így volt. A Tuba tanulmány előtt ez igazából a Szent István kultusszal kezdődött. Már igazából a könyv megjelenése idején, 2009-ben is inkább más dolgok érdekeltek. Persze számomra is fontos volt az első könyvem megjelenése, az minden történésznek egy fordulópont. Ezt a fordulatot azonban már ebben a könyvben is lehet látni, mert az előszó egy kicsit más, mint a könyv többi része. Az új témák jobban érdekeltek, épp azért is, mert azt éreztem, azokon keresztül jobban meg tudom érteni, meg jobban tudom interpretálni is, hogy mi történt. A politikai színről már voltak érdekes munkák, Magyarországon például Zeidler Miklós vagy Ablonczy Balázs könyvei. S persze Romsics Ignác művei, Bárdi Nándor könyvei. Ezek számomra nagyon fontosak voltak, és én máshol láttam az intellektuális lehetőséget. Ehhez nagyon sokat hozzatett, hogy akkoriban Elena Mannová⁸ tanulmányait olvastam. Meg a szociológus Kovács Évát vagy Gyáni Gábort. De közben valamennyire tovább mentem a politikatörténeti útvonalon is, mert Magyarországon főleg olyan történészeket ismertem, akik azzal foglalkoznak. Ezeket a kapcsolatokat tovább erősítettem, de intellektuálisan már teljesen más dolog érdekelt, például nacionalizmuselméletek, a történeti emlékezet stb.

Mennyi szerepe volt ebben annak, hogy sokat jártál Magyarországra, egyre több magyar szakirodalmat olvastál, egyre több történészt ismertél meg, egyre jobban érdekelt a szlovák és magyar történetírás közötti interakció? Például Bárdi Nándi, aki veled, velem és másokkal is, akik Magyarországra mentek, hosszú beszélgetéseket folytatott. Én nagyon sok mindenre akkor döbbsentem rá, amikor Nándorral beszélgettem, hogy mik a feladataink, milyen irányba kell elmenni, mit kellene olvasni, és lehetne még sorolni ezeket a dolgokat. Mennyire volt ez számodra meghatározó?

Nándi nagyon fontos volt számomra, és máig is az, de több nevet is meg kell említeni. Szarka Lászlót például, aki sokat segített, s vele is nagyon sokat beszélgettem. Ő is politikatörténetet vagy kisebbségtörténetet írt, de már máshogyan, és az, ahogy gondolkodott, nagyon fontos volt számomra. Aztán például Ádám Magdával is nagyon sokat beszélgettem, de ő inkább hagyományos diplomáciatörténész volt. Nándihoz mindig több kérdéssel jöttem, de ugyanúgy Kovács Évával is szoktunk találkozni, Ablonczy Balázssal vagy Zeidler Miklóssal és sok mással is. Én mindig igyekeztem mindenféle emberrel, történésszel vagy könyvtárossal is beszélni azokról a témákról, amelyek fontosak voltak a kutatásaim szempontjából. Magyarországon is több tíz emberrel folyamatosan konzultáltam, így nagyon sok történészt volt szerencsém megismerni, és mindegyiknek hálás vagyok.

Sokat foglalkoztál magával a történetírással is, a történetírás módszertanával, hogy hogyan közelítik meg a történészek a történelmet. Két nagyon fontos szlovák történésszel készítettél beszélgetőkönyvet, Ivan Kamenecce, aki a szlovák történetírás egyik doyenje, elsősorban a Tiso-i szlovák állam és a holokauszt témájával foglalkozott, de nagyon aktív közéleti szempontból is a mai napig, hiszen kiáll nagyon fontos értékek mellett. A másik nagyon fontos szereplő pedig Dušan Kováč,⁹ a Történettudományi Intézet egykori igazga-

---

⁸ Mannová, Elena (1951), szlovák történész, a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének munkatársa volt. Elsősorban 19. és 20. századi társadalomtörténettel, az egyesületek történetével és a történelmi emlékezet kérdésével foglalkozik.

⁹ Kováč, Dušan (1942), szlovák történész, a rendszerváltás utáni szlovák történetírás egyik legtekintélyesebb alakja, a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének a rendszervál-

tója, egy időben a Szlovák Tudományos Akadémia alelnöke. Ezek a beszélgetőkönyvek nagyon érdekesek, és azt hiszem, nagyon jó volt a szakmai fogadtatásuk is. Miért csináltad ezeket?

Már 2008 körül, amikor emlékezettel, a történelem emlékezetével és ilyenekkel foglalkoztam, jött ez az ötlet. Elkezdtem interjúkat csinálni, a terveim szerint Milan Zemkoval,¹⁰ de azután ő meghalt. Így Ivan Kamenec volt az első. Továbbá még Rudi Chmellel¹¹ akartam már Prágában interjúkat csinálni. Aztán Rudi bácsival úgy beszéltem meg, hogy ő megírja a visszaemlékezéseit, akkoriban parlamenti képviselő volt és aztán miniszterelnök-helyettes, és aki megnézi a parlamenti közvetítéseket, láthatja, hogy valójában ott írta. Maga a Kamenec könyv végül úgy született, hogy más munkám miatt nem tudtam egy tervezett köszöntő kötet számára tanulmányt írni. Ivan nekem fontos ember, összebarátkoztunk, az interjúkötettel akartam kimutatni a tiszteletemet.

Ezekben a kötetekben egy fiatalabb történész beszél egy tapasztaltabb történésszel, szakmai tapasztalatátadás is ez, továbbá egy olyan ember bemutatása, aki belelát a történészi konyhába, kérdezed a mestersége háttéréről.

Igen, olyan kérdéseket tettem fel, amik számomra fontosak a történészi szakma és persze a szakmai tudásátadás szempontjából, hogy mondják el, hogyan látják ezt most, és mondják el, mi volt például a Történettudományi Intézetben vagy a szlovák historiográfiában a '80-as vagy a '90-es években. Mert ezek a dolgok nincsenek sehohy leírva.

Volt ennek tervébe véve folytatása?

Igen, igen. Ezek a kötetek egyrészt a tiszteletadás jelei voltak, másrészt kereskedelmi forgalomba kerülő könyvek, én teljesen ingyen csináltam azokat. A folytatáshoz azonban egyszerűen nem volt támogatás, a kiadáshoz nem volt fedezet. Én most is csinálom ilyen interjúkat, de punkokkal. Fogadókézség híján azzal foglalkozom, ami épp most érdekel.

2018-tól jelennek meg olyan tanulmányaid, amelyek a szocializmus korának könnyűzenei életével foglalkoznak. A zene mint ellenzéki tevékenység érdekelt, úgy látom, a punkokkal mint olyan zenei közösséggel foglalkozol, ami nem illeszkedett bele a hivatalos vonalakba. Mennyiben játszott ebben szerepet a Te viszonyulásod a zenéhez. Hogyan mutassalak be téged: Te vagy a történelemről legtöbbet tudó DJ Közép-Európában, vagy a történészek közül Te kevered legjobban a zenét? Melyik megközelítés tetszik neked?

Nem tudom, egyik sem, mert nem biztos, hogy így van. Az említett szubkultúrákkal és zenével való kapcsolat valóban az életem fontos része, de mindig tudatosan mellőztem az összekapcsolást. Amikor Magyarországon kutattam, minden reggel bementem az Országos Levéltárba, azután az OSZK-ba, este pedig gyakran egy állóhajóra, ahol DJ-ként működtem. Több helyen játszottam, Magyarországon vagy Prágában is, de nem kapcsoltam össze ezt a törté-

---

tás utáni első igazgatója. Elsősorban Szlovákia és a közép-európai térség huszadik századi történetével foglalkozik.

¹⁰ Zemko, Milan (1944–2013), szlovák történész az Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi intézetének volt a munkatársa. Főleg a két háború közötti Csehszlovákia politikai rendszerével foglalkozott. Tagja volt a rendszerváltó szlovák értelmiségnek, 1990-től hosszú éveken át tagja a szlovák törvényhozásnak.

¹¹ Chmel, Rudolf (1939), szlovák irodalomtudós, politikus. Volt Csehszlovákia magyarországi nagykövete, parlamenti képviselő és a szlovák kormány kisebbségekért felelős miniszterelnök-helyettese is. Kiváló kapcsolatokat ápol a szlovákiai magyar és a magyarországi értelmiség liberális képviselőivel.

nési munkával. A 2010-es években kezdtem csak el együttműködni főleg prágai kollégákkal, akik létrehozták a Populáris Kultúrák Kutatóközpontját (*Centrum pro studium populární kultury*) 2009-ben. Azután valamikor meghirdettünk Prágában egy kurzust a populáris kultúráról egy kollégával együtt, s attól kezdve egyre többet foglalkoztam ezzel. Egyszerre eljött egy pont, amikor azt mondtam, hogy jó, ezt össze lehetne kapcsolni. És akkor jött a fanzines projekt.

Ezt Te már leginkább Prágában művelted. Hogyan lett Pozsony helyett Prága az életed és szakmai pályád fő színhelye?

Minden a 2007–2008–2009-es évekről szól. Megjelent több könyvem, sokat jártam külföldre, és fél évig Prágában is éltem. Abban az időben kezdtem meg Pozsonyban második doktorátusomat is, antropológiából. Juraj Podoba és Juraj Buzalka volt ott, akikkel én erről már korábban is beszélgettem, s kitaláltuk azt, hogy megpróbálhatom náluk. Engem nagyon érdekelt a teória, tovább akartam menni, mert úgy éreztem, a pozitivista történelemírás már nem ad annyit, amit szeretnék kihozni ebből a munkából. Tanulni akartam valamit. Így 2009-ben elmentem a társadalmi és kulturális antropológiai doktorátus felvételijére, és felvettek. Komárommal akartam foglalkozni, a mindennapi nacionalizmussal. Interjúkat is készíttettem, anyagokat gyűjtöttem. Nagyon sok új értelmezéssel, új emberrel találkoztam a képzésen, és nagyon kitágult a módszertani készletem. De közben egy ismerősöm meghívott Prágába, hogy nem lenne-e kedvem részt venni egy álláspályázaton és tanítani két évet ott a Károly Egyetemen. Azt gondoltam, hogy ez majd jó lesz arra, hogy valamit tanulok, és az életrajzomban szerepel majd, hogy tanítottam a Károly Egyetemen. Sikert, és így kerültem Prágába.

Létrehoztál Prágában egy fanzín archívumot is. Mik is ezek a fanzinek, és miért érdekesek ezek a számokra?

A 'fanzinek' alternatív folyóiratok, amelyek kis példányszámokban jelennek meg, és főleg személyes utakon terjesztik azokat. Nem a nyereség a cél, valaki azért csinál fanzint, mert ő 'fan' (rajongó – a szerk.). A fanzín azt jelenti: fan magazin (rajongói magazin). Azért gyártják őket, hogy szélesítsék a tudást valami specifikus témában. Ez már az 1930-as évekre megy vissza, akkortól jelentek meg például sci-fi fanzinek, de aztán születtek fanzinek horror filmekről, akár pornóról vagy rythm bluesról, de voltak hippy fanzinek is. Ami aztán nagyon fontos volt, az, hogy 1976-ban megjelent az első punk fanzín. A kultúrtörténetben ez egy nagyon fontos pont, mert a fanok elkezdtek folyóiratokat csinálni, nem nagyon érdeklődtek a hivatalos írások iránt, mert megvolt nekik a maguk hálózata, ami az 1980–1990-es években a szubkulturális társadalom fontos részét alkotta. Igen, Prágában létrehoztunk egy archívumot a Cseh és Szlovák Szubkulturák Archívuma (*Archív českých a slovenských subkultur*) néven, ami most tíz év után már hivatalos státust kap.

Te a Pozsony, Prága, Budapest háromszögben mozogsz, de az európai térben egyébként is, hogyan látod a magyar történetírást? A szlovák történetírásból ketten látjátok nagyon közelről ezt. Roman Holec,¹² aki szintén elolvas mindent a magyar történetírásból, és nagyon markáns, inkább negatív véleménye van, illetve Te.

¹² Holec, Roman (1959) neves szlovák történész, a pozsonyi Comenius Egyetem oktatója és Történettudományi Intézet munkatársa. A 19. és 20. század gazdaság- és társadalomtörténetével foglalkozik. 2020-ban Szlovákiában könyvet jelentetett meg Trianonról, amely 2022-ben *Diadal és katasztrófa. Trianon egy szlovák történész szemével* címmel magyar nyelven is napvilágot látott.

Szerintem túl általános ez a kérdés. Számomra nagyon inspiratív volt a magyar történetírás, az eddig említettek mellett említhetem még Gyáni Gábort, de biztosan több nevet is említhetnék még, nem is csak történészekét. Most például főleg muzikológusokkal szoktam konzultálni Magyarországról. Ez szerintem egy nagyon tág világ, amit nem jó, ha leegyszerűsítünk, ahogy azt Holec kritikája teszi.¹³ Én is észleltem olyan dolgokat, amiket Holec bírál, de nem célszerű általánosítani. Sok irányzat működik Magyarországon, tág annak tere, hogy milyen történelmet írjunk és hogyan. Például Trianonnak is többfajta felfogása létezik. De közben én is érzektem, hogy például ha történelemről beszélünk, annak a vége mindig Trianon. Trianon fontos történelmi esemény, sok máig nyúló kontextusa van, azaz ez nálam abszolút nincs lezárva, de az, hogy akárkivel beszélsz, mindig Trianonnal kell jönnöd, az szerintem már nem teljesen normális dolog.

Össze tudod hasonlítani ezt a három történetírást? Mennyiben más a szlovák historiográfia vagy a magyar, vagy a cseh? Szerintem a magyar és a cseh nagyon hasonló, nagyon strukturált és gazdag a szlovákhhoz képest.

Az összehasonlítás nagyon nehéz, de szerintem is a szlovák történetírás sokkalta kisebb körű. Számokban, témákban meg módszertani készletben is. Egyszerűen sokkalta kevesebb történész van, és ebből sok minden következik. De idővel ez változik, szerintem a 2010-es évek nagyon nyitottak voltak Szlovákiában, megjelentek új dolgok is, például a *ForumHistoriae* folyóirat, vagy tőlem is egy nagyon kritikus cikk a *Historický časopis*-ban.¹⁴ Sok fiatal történész van, akik szerintem érdekes és új dolgokat csinálnak. Miközben Magyarországon, legalábbis én úgy éreztem, épp azokban az években kezdett megváltozni a köznarratíva, és nem biztos, hogy jó irányban.

Jelenleg is a Károly Egyetemen tanítasz, tudom, hogy nagyon sokat foglalkozol doktoranduszokkal. Miért tartod ezt ilyen fontosnak, illetve milyennek látod a doktoranduszokon keresztül a cseh történészeket?

Igyekszem a diákokkal minél többet foglalkozni, az a munkám, hogy megadjam nekik azokat a lehetőségeket, amiket én például volt, amikor megkaptam, s volt, amikor nem, de fontosak ahhoz, hogy ők minél jobbak legyenek. Én úgy látom, hogy Közép-Európában még sokat kell dolgozni azon, hogy az alapminőség javuljon. Vannak kiváló történészek, de az átlagos nível nem nagyon magas. Számomra pedig fontos, hogy mi is megjelenjünk az európai és az egyetemes történetírásban. Csehországban nagyon motiváltak a diákok, de nagyon nehéz egy fiatal történésznek helyet találnia. Pedig a fiatalok érdekesekek és új dolgokat nyújtanak, húsz évesen sokkalta többet tudnak a történetírásról, mint amit én tudtam akkoriban. Kiváló diákjaink vannak.

Egy komolytalan utolsó kérdés: Rákerestem, a nevedre az interneten, s azt láttam, hogy van rólad magyar Wikipedia szócikk, viszont nincs szlovák, és nincs cseh szócikk. Ezt mire véled? Hogy a magyar közeg számára fontos a közvetítő szereped, amit a szlovák vagy

---

¹³ Roman Holec eredetileg szlovák nyelvű írása, amely a magyar történetírás kemény kritikáját tartalmazza, Trianoni rituálék, avagy gondolatok a magyar historiográfia egyes jelenségeiről címmel magyarul a Fórum Társadalomtudományi Szemle 2011. évi 4. számában jelent meg (adt.arcanum.com/hu/view/ForumTarsTudSzle_2011/?pg=650&layout=s).

¹⁴ Michela, Miroslav: *Strážcovia strateného času. Diskusie o dejinách a historici na Slovensku*. Historický časopis: Historického ústavu SAV, 2011. roč. 59, č. 4. 617–637.

cseh közeg nem érzékel? Vagy egyszerűen csak egy magyarnak volt ideje arra, hogy megírja?

Nem tudom, erre véletlenül én is rátaláltam, én nem írok magamról ilyet. Inkább az utóbbira gondolok. Hiszen a Károly Egyetemen is ismernek már valamennyire, a Szlovák Történelmi Társulatnak is aktív tagja voltam, ott is nagyon sok embert megismertem. Nem tudom, hogy ki és miért írta a magyar szócikket, azért köszönetet kell mondanom, mert a Wikipedia most sokkalta fontosabb, mint más enciklopédiák.

Köszönöm a beszélgetést.

2024–2025 nyara

Az interjút készítette: SIMON ATTILA. Fórum Kisebbségkutató Intézet